

Művészettörténész életpálya-kutatás

2008

Készítette:

Papszt Miklós

Székely Miklós

Budapest, 2008. január 30.

Bevezető

Az rendszerváltás óta eltelt időben több cikk és fórum foglalkozott a fiatal művészettörténész-generáció helyzetével, illetve a leendő kollégák képzésével.

1996-ban Marosi Ernő a Henszlmann-Lapok hasábjain¹ hívta fel a figyelmet a szakma átalakulását érintő kérdésekre. Főbb megállapításai szerint az idősebb és a fiatalabb kutatók generációváltása nem zökkenőmentes, sőt utánpótlás-hiány jellemzi a szakmát. Az álláslehetőségek zártságát és a tudományos, szakmai teljesítménytől független előrelépésekre is kitér cikkében. Megállapítása szerint a bizonytalan finanszírozás és munkaerő-piaci helyzet, a szélsőséges specializáció, és az ebből eredő helyhez kötöttség csökkenti a munkahelyek közötti mobilitást. A kutatói és oktatói utánpótlás szintén nehézségekkel küszködik, hiszen a kezdeti ösztöndíjas idő elteltével a fiatalok alkalmazása megoldatlan.

1999-ben, az Új Művészetben közölt cikkében Marosi² a tömeges művészettörténész-képzés munkaerő-piaci helyét valamint a tömegképzés lehetséges sajátosságait, kimeneti irányait vizsgálja. A piaci igényekhez igazodás (műkereskedelem, magán szakértői) és a tudományos kutatásra való felkészítés közötti nyilvánvaló ellentmondásra világít rá írásában, és mint találóan megjegyzi, az egyetemi képzés jelenleg egyik fél (piaci környezet – tudományos szféra) igényei számára sem megfelelő. Ezzel párhuzamosan kiemeli, hogy a hazai és a külföldi egyetemeken folyó művészettörténész-képzések versenyhelyzetet, valós konkurenciát jelentenek egymás számára.

Szóke Annamária³ 2004-ben a korábban megfogalmazott problémák összefoglalása mellett a bolognai-folyamat kihívásairól tartott vitaindító előadásában az átalakítás szükségességét hangsúlyozza. Az oktatás és a kutatás finánciális, személyi és intézményi, infrastrukturális nehézségeit követően olyan fontos területeket említ, mint: a művészettörténet presztízsének változása, új kulturális és társadalmi környezetben a szakmai öndefiníció, és érdekképviselet hiánya; a rendszerváltással jelentkező új feladatok és a nehéz elhelyezkedés okozta feszültség, szakmaváltás.

¹ Marosi Ernő: A magyar művészettörténet-tudomány helyzete. Henszlmann-Lapok, Nr. 5. 1996. 14-19.o.

² Marosi Ernő: Hogyan csináljunk művészettörténészt? A művészettörténész-képzés ma Magyarországon. = Új Művészet, 1999. szeptember, 10. évfolyam 9. szám 48-52.o.

³ Szóke Annamária: A bolognai folyamat és a művészettörténész-képzés átalakulása, Beszámoló és vitaindító előadás a Művészettörténet az új művészettörténet után című konferencián, Iparművészeti Egyetem, 2004. november 26. Forrás: http://arthist.elte.hu/Bologna/04_11_26.htm#_ftnref22 Utoljára letöltve: 2008. január 12. 18:56.o.

Szakács Béla Zsolt és Révész Emese 2005-ös Műértőben megjelent cikkükben világosan leírják: a 2006 szeptemberében indult három éves BA képzésben részt vevő művészettörténész hallgatók bekerülése a művészettörténész társadalomba újabb kérdéseket fog fölvetni. Nyilvánvaló, hogy az önállóságától megfosztott, a szabad bölcsészet alapszak szakirányává vált képzést nem nevezhetjük többé elitoktatásnak. Természetesen az MA szinten továbbtanuló, majd doktori fokozatot szerző hallgatók révén továbbra is lesznek tudós kutatók, de a nagyszámú, a rövidebb képzési idő miatt kevesebb tudással rendelkező művészettörténészek elhelyezkedési kísérlete az amúgy is telített munkaerőpiacon további kérdések elé állítják a szakmai továbbképzésről gondoskodó egyetemi oktatókat és a szakmai, tudományos álláshelyek betöltéséért felelős vezetőket.⁴

Szilágyi Sz. Gábor⁵ egy 2003-as kutatási tervében a szakma és az említett kérdések tisztázására szociológiai feltárást sürget, melyhez proaktív módon részletes iránymutatást is készít. Kutatásában a 80-as évektől az ezredfordulóig kívánja megvizsgálni az oktatás személyi és befogadói oldalát. Részletesen kitér a művészettörténész és művészeti oktatás feltételeinek és pozícióinak változásaira, a szakma és műkedvelő közönség viszonyára. Külön megemlíti az egyéni szakmai karrier és jövőkép vizsgálatát, valamint a pályát elhagyók feltérképezését. Tervezetében az állami elismerések ösztönző szerepét és módjait is górcső alá venné. Az általa felvázolt kutatás-sorozat egyik állomásaként 2004-ben kérdőívet⁶ is készített és küldött a szűkebb szakmai közönségnek. A kutatás eredményei eddig nem ismertek.

A felsőoktatási rendszer átalakítása az egyetemeket és a művészettörténeti tanszékeket egyaránt számos kihívás elé állítja. Releváns kérdésként fogalmazódott meg többek részéről, hogy kinek is képeznek művészettörténészt, és hol talál majd munkát a tömegessé vált egyetemi képzés során a frissen kikerülő fiatal művészettörténész-generáció? Konkrétan felvetődött az anyagi megbecsültség és a szakmai teljesítmény közötti ellentmondás. Implicit módon jelent meg a fiatal kutatók anyagi helyzete, kereseti lehetőségei iránti érdeklődés. Milyen szakmai életúton keresztül történik a nehezen zajló generációváltás? Melyek azok a lehetséges intézmények, múzeumok, amelyek a végzetek alkalmazásában és elindulásában fontos szerepet játszanak, vagy kellene játszaniuk?

⁴ RÉVÉSZ Emese - SZAKÁCS Béla Zsolt: Bologna-sokk – A művészettörténész képzés jövője = Műértő, 2005. október 7. 1.o.

⁵ Szilágyi Sz. Gábor: Kutatási terv, Forrás: <http://arthist.elte.hu/Bologna/MTAkutatasiterv.htm>, Utoljára letöltve: 2008. január 12. 18:39

⁶ Beke László – Szilágyi Sz. Gábor: Kérdőív a művészettörténész szakma rendszerváltást követő helyzetének felméréséhez Forrás: <http://arthist.elte.hu/Bologna/Kerdoiv.htm> Utoljára letöltve: 2008. január 12. 18:37

Jelen kutatásunk az MTA Művészettörténeti Kutatóintézet részéről Beke László igazgató kezdeményezésére, az OKM támogatásával jött létre.

Munkánkban az 1993-2007 között végzett művészettörténészek pályakezdéséről szeretnénk képet kapni. A fentebb megfogalmazott kérdések azon része, amely kérdőíves online módszerrel vizsgálható, számunkra is érdekesek voltak. Igyekszünk - hacsak néhány kérdés erejéig - de egy pillanatképet adni a vizsgált időszak művészettörténész végzettséggel rendelkező fiatal generációjáról.

Beszámolónkban az alábbi témákat érintjük:

- adatfelvétel módja,
- válaszadóink rövid bemutatása,
- művészettörténet-diploma mellett megszerzett egyéb képesítések és szerepük a jelenlegi munkakör betöltésében,
- első főállású munkahely néhány jellemzője,
- a jelenlegi munkahelyig vezető út,
- munkanélküliség,
- művészettörténész diploma és a jelenlegi munkahely kapcsolata,
- kezdő és jelenlegi fizetések.

Viszonylag kis válaszadói körrel van szó, hiszen 422 művészettörténet diplomát adtak át a fenti időszakban. A hallgatók jelentős része a rendszerváltást követően kezdte meg tanulmányait, illetve akik ekkor kezdték meg, azok 1993-ban szerezhettek először diplomát.

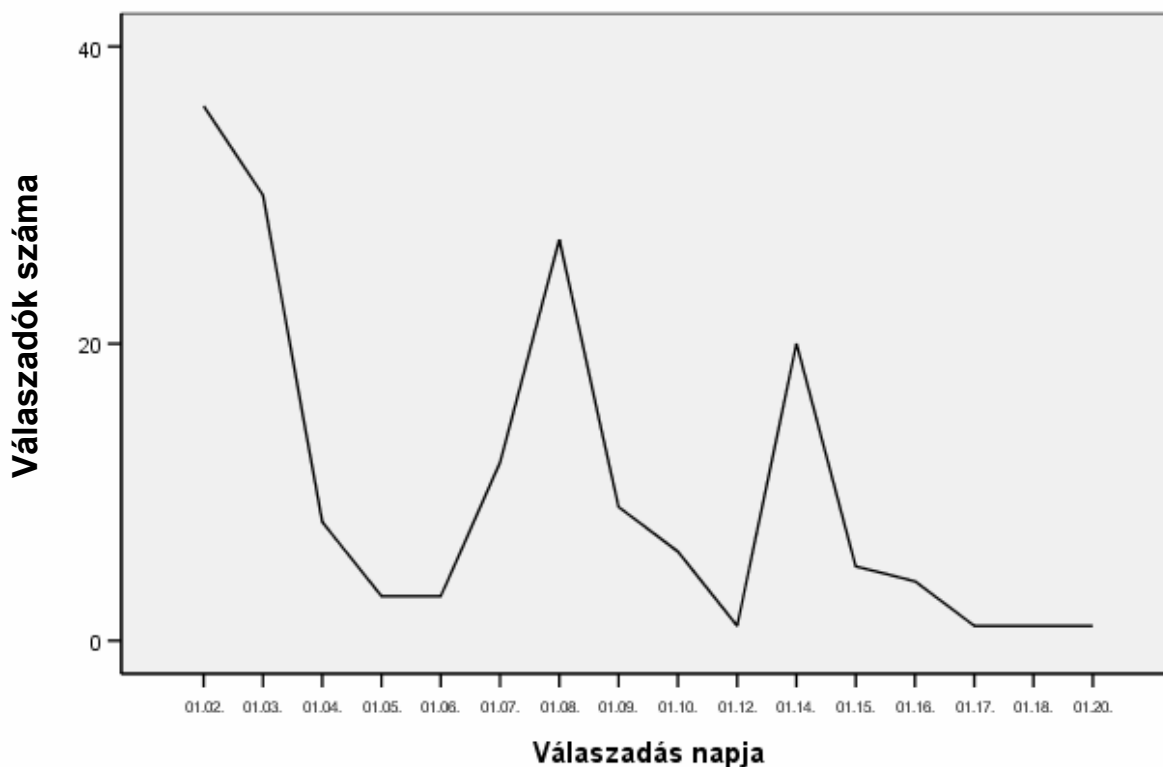
Adatfelvétel ideje és módja

A kutatás rövid – mindösszesen két hónapot – felölelő időtartama miatt a kérdőíves megkeresést tartottuk leginkább megfelelőnek. Így viszonylag nagy létszámú válaszadót érhetünk el, és lényegesen több kérdésben kaphatunk egy előzetes képet.

Az adatfelvétel módja online megkérdezéssel történt. A lehetséges válaszadók egy e-mail címre elküldött linkre kattintva válaszolhattak a kérdésekre. A megkeresés ezen módja sokkal rövidebb adatfelvételi időt igényel, így a kutatás során a buzdító levelek kiküldése is a szokásosnál hamarabb történt.

Az adatfelvétel kezdetét az idei év első munkanapjára (2008. január 2.) időzítettük. Az adatfelvétel utolsó napjának 2008. január 17-e, szerdai napot határoztuk meg. A későbbiekben beérkező néhány válasszal kiegészítettük a felmérésünket, de amint a válaszadás grafikonja is mutatja, további jelentős válaszadóra mi sem számítottunk.

Válaszadók száma a felmérés napjain

A kutatás során felkeresett művészettörténész végzettségűek számát és alapmegoszlásait az egyetemen végzettek adatai adták.

Az elérhetőségeket szakmai csoportok és baráti közlések, valamint a lehetséges szakmai jellegű kutató és munkahelyek (múzeumok, galériák stb.) alapján kutattuk fel. Tekintettel az alapsokaság speciális jellemzőire ez tűnt a leghatékonyabb módszernek.

A válaszadók

Az alapsokaságunkat az a 422 fő jelentette, akik 1993-2007 között az ELTE illetve a PPKE művészettörténet szakjain kaptak diplomát. A végzettek háromnegyedéhez sikerült valamilyen e-mail elérhetőséget felkutatnunk.

A Pázmányon 1996-ban indult művészettörténész képzés, így az első végzősök 2001-ben kaptak diplomát. A 85 végzettből 9 fő kivételével mindenki részére elküldtük a kérdőívünkre mutató hivatkozást. Ebben az alcsoportban tehát a lehetséges válaszadók 89%-a kapott megkeresést tőlünk.

Az ELTE művészettörténész alcsoportjában is magas volt a címek aránya, hiszen (végzettek száma a vizsgált időszakban: 306 fő) 65%-ban sikerült e-mail címet felkutatni az adott időszak végzettjei között.

Ennek megfelelően 291 művészettörténész részére küldtünk a kérdőív kitöltésére felhívó levelet. Ez az arány jóval magasabb, mint amennyit a kutatás megkezdésekor remélni lehetett, tekintve, hogy nincs olyan egységes fórum, szakmai kör, öregdiák szövetség, ahol a végzett művészettörténészekkel való további kapcsolat fenntartása folyamatos lenne az egyetem elvégzését követően is.

Mindezek és a módszer sajátosságait figyelembe véve különösen jó eredménynek számít, hogy a megkeresett személyek 57%-a kitöltötte a kérdőívünket. Ebben természetesen fontos szerepet játszott a téma specialitása és a felismert közös érdek, miszerint a megadott információk a szakma számára is nagyon lényeges új ismeretek megszerzésére adnak lehetőséget.

A teljes válaszadó művészettörténész száma 167 fő. Ha másként nem hivatkozunk rá, akkor minden esetben a N=167 válaszadóra kívánunk hivatkozni.

A vizsgált csoportból reprezentatív minta vételére nem volt lehetőségünk. Ezért a válaszadói hajlandóság magas volta ellenére is csupán bizonyos megkötésekkel érvényesek megállapításaink a szakma vizsgált csoportját illetően. Adataink és rövid felmérésünk így elsősorban az általunk elért művészettörténészekre érvényesek, viszont segítséget nyújthatnak

későbbi hipotézisek megalkotásához. Eredményeink így is hiánypótló szerepet tölthetnek be a döntéshozók, szakmai szervezetek, illetve a művészettörténet szakma iránt érdeklődők számára, illetve kiindulópontja lehet további vizsgálatoknak.

A címek összegyűjtésekor elsősorban szakmai kapcsolatok segítségével kutattuk fel a lehetséges válaszadókat. Ez természetesen nem pótolhatja pl.: egy hivatalos kamarai tagságot, vagy rendszeresen érvényesített öregdiák adatbázist. Ennek megfelelően nagyobb valószínűséggel kerültek látóterünkbe művészettörténészként dolgozó kollégák, mint a pályát elhagyók.

1. táblázat: a válaszadók százalékos megoszlása nemek és egyetem szerint.

Válaszadó neme	Melyik egyetemen kapta művészettörténész diplomáját?		Összesen
	ELTE	PPKE	
nő	54%	20%	74%
férfi	21%	5%	26%
Összesen	75%	25%	100%

A válaszadók háromnegyede az ELTE-n végzett, a fenmaradó egynegyed a PPKE-n kapott diplomát. Az alapsokaságban 10 művészettörténész közül 8 az ELTE-ről és 2 a Pázmányról kerül ki. A nemek aránya az alapsokaságban is a válaszadóinknál megfigyeltekkel azonosan alakul, vagyis az adott időszak művészettörténészeinek közel háromnegyede nő.

A művészettörténet-diploma mellett megszerzett egyéb képesítések és szerepük a jelenlegi munkakör betöltésében

A művészettörténet oktatása során az egyszakosság és a kötelező kétszakosság évei váltották egymást. A párosítások sok esetben előre megadott szakokat jelentettek, ám ezeken belül és olykor ellenére a későbbiekben is előfordult, hogy néhányan más egyetemi szakot is elvégeztek. Kíváncsiak voltunk, melyek azok a leggyakrabban előforduló szakok, amelyekkel a művészettörténetet párosították az egykori hallgatók.

2. táblázat: egyéb elvégzett szakok a művészettörténet mellett.

Szakupár	Fő	%
egyszakos	49	29%
nyelv	38	22%
történelem-medievisztika-régészet	32	19%
magyar	21	12%
kommunikáció	9	5%
esztétika-filozófia	8	5%
szociológia-néprajz	4	2%
művészettörténet tanár	2	1%
muzeológia-múzeumkurátor	2	1%
egyéb	5	3%
Összesen	170	100%

Az általunk elért válaszadók több mint negyede egyszakos képzésben fejezte be tanulmányait. A többiek két, esetleg három, ritkán négy szakon is diplomát szereztek. Közel egyötödük a művészettörténet mellett valamely nyelvszakon végzett. Ez többnyire az angol, a francia vagy a német nyelvet jelenti, de előfordulnak olasz, latin diplomával rendelkezők is, valamint olyan kisebb hallgatói létszámot képző nyelvszakok, mint az iranisztika, néderlandisztika vagy éppen cseh és lengyel szakok. A nyelvszakosok ilyen mértékű súlya a képzési sajátosság egyik eredményének is tekinthető. Mint Marosi is megjegyzi, a művészettörténet tanulása elképzelhetetlen idegen nyelvek alapos ismerete nélkül, hiszen a szemináriumok alkalmával kezdettől fogva idegen nyelvű szakirodalmat kell feldolgozniuk a hallgatóknak.⁷ Alapvető követelmény a szakot elvégzőknél egy, esetleg több idegen nyelv ismerete.

A hagyományos bölcsészettudományok, valamint a művészettörténet határterületeinek mélyebb ismeretét igazolja, hogy a válaszadók nagy számban szereztek történész, régész, nyelvész, esztéta vagy éppen filozófia szakos végzettséget.

Az egyéb kategóriába olyan végzettségeket soroltunk, mint például: fizikus, könyvtáros, hittanár, teológus, tájépítő-mérnök.

Az egyetemi szakok mellett a továbbképzésekre, elvégzett tanfolyamokra is rákérdeztünk. Ebben a csoportban a művészettörténet alkalmazott tudományként való művelésére alkalmas szakterületek jelentek meg elsősorban: művészeti illetve kulturális menedzser, múzeumi kurátor, kiállítás-szervező, bútor-szőnyeg becsüs, idegenvezető, újságíró, grafikai tervező, lakberendező.

⁷ MAROSI Ernő: Művészettörténet-Oktatás Az ELTE Bölcsész Karán (1975) Forrás: <http://arthist.elte.hu/History/Marosi1975.htm> Utoljára letöltve: 2008. január 29. 18:06

A szakirányú továbbképzések között a doktori képzés jelenik meg a legnagyobb súllyal, de számos olyan kollégánk van, aki elsősorban külföldön vagy hazai idegen nyelvű kurzusokon képezte tovább magát. Itt a BA diplomára épülő olyan MA képzéseket említettek, mint például társadalmi nem- és kultúrakutató (MA in Gender and Culture), történelem és középkor tanulmányok (MA in History, MA in Medieval Studies) , illetve német nyelvterületen elvégzett múzeumi kurátor képzés (Kuratorenausbildung). Azonban nem minden továbbképzés szolgálja a szakirányú továbblépést. Volt olyan, aki EU-s pályázatíró, jógaoktató, táncterapeuta, vagy éppen szoptatási tanácsadói tanfolyamot végzett az egyetemi diploma megszerzését követően.

A beérkezett válaszokból kitűnt, hogy az így megszerzett képesítések jelentős részét a jelenlegi munka során is hasznosítják, és csak kevesen említették, hogy jelenlegi munkájuk végzéséhez semmiben sem járul hozzá az újonnan megszerzett képesítés. Ez azt is jelenti, hogy leginkább célzott képzéseket választanak, éppen olyanokat, amelyekről tudják, hogy a jelenlegi vagy akár az eljövendő munkáik során is hasznát vehetik.

3. táblázat: Doktori képzésben résztvevők és az elvégzésre irányuló jövőbeni szándék a kérdezettek körében.

Jelentkezett doktori képzésre?	Fő	%
igen, már megszereztem a fokozatot	8	5%
igen, már megszereztem az abszolutoriumot	26	16%
igen, költségtérítéses vagyok	16	10%
igen, ösztöndíjas vagyok	15	9%
nem, de tervezem	51	31%
nem, és nem is tervezem	47	29%
összesen	163	100%

Említettük, hogy a szakirányú továbbképzés elsődleges terepe a doktori tanulmányok megkezdése, illetve idővel a tudományos fokozat megszerzése. Megkérdezettjeink 40%-a vagy megszerezte a fokozatot, abszolutoriumot vagy (ösztöndíjas/költségtérítéses) doktoranduszként hallgatóként van jelen a képzési rendszerben. Ugyanakkor további 31% azoknak az aránya, akik nem jelentkeztek még doktori képzésre, de terveik között szerepel. Ha nem is mindenki álma valósul meg a doktori fokozatot illetően, azért nagyon magas ebben a válaszadói csoportban a doktorálni szándékozók aránya. Minden valószínűség szerint a

korábban említett adatbázis építési sajátosság az egyik oka ennek a jelenségnek. Mindazonáltal hasonlóan erős, ha nem is ilyen mértékű szakmai tudományos minősítés iránti igényről számoltak be a *Kunstchronik* 2005. évben megjelent konferencia résztvevői is. A magas kvalifikáltság és a megszerezhető jövedelem közötti ellentmondásra többen is felhívták a figyelmet.⁸ Ráműtettek, hogy a speciális képzettség, szakosodás megnehezíti az elhelyezkedést, illetve a túlképzettség megnöveli a munkanélküliség tartóssá válását. Mégis a múzeumokban, kutatóintézetben való elhelyezkedés nehézsége és hosszú távú foglalkoztatás igénye, valamint a professzionalizálódás iránti vágy mind a fent vázolt irányba kényszeríti a művészettörténészeket.

Foglalkoztatás

A már fentebb is említett német művészettörténész konferencia hozzászólásaiból világosan kirajzolódik a szakma nehéz munkaerő-piaci helyzete⁹. A magasan képzett munkaerő és a betölthető helyek száma közötti feszültség jól érzékelhető a hazai megnyilatkozásokból is. Marosi Ernő¹⁰ az álláslehetőségek zártságáról ír, Szőke Annamária¹¹ krónikus elhelyezkedési nehézségeket említ. A kontakt e-mail címre érkezett megjegyzések szintén utaltak a hazai szakmában uralkodó anyagi nehézségekre és kiszolgáltatottságra.¹²

Az alábbi táblázatban a válaszadók foglalkoztatási státusz szerinti bontásban láthatók. Jól kivehető az alkalmazottak túlsúlya. Mint már a beszámoló elején kitértünk rá, nem kívánjuk ebből az eredményből levezetni a hazai művészettörténészek foglalkoztatási jellemzőit és megindokolni azokat. Speciális vizsgálatunkban ugyanakkor elsősorban az

⁸ K XXVIII. Deutscher Kunsthistorikertag (Universität Bonn, 2005. március 17.) *Kunstchronik* 2005/2. pp. 49-87.

A konferenciáról: [http://www.zikg.lrz-](http://www.zikg.lrz-muenchen.de/VDK/Congress%202005/congress05.HTM#universalia%20sunt%20in%20re%20%96%20Sammlungen%20als%20Kritische%20Masse%20f%FCr%20Kunstgeschichte%20und%20Museen%20(Teil%201))

[muenchen.de/VDK/Congress%202005/congress05.HTM#universalia%20sunt%20in%20re%20%96%20Sammlungen%20als%20Kritische%20Masse%20f%FCr%20Kunstgeschichte%20und%20Museen%20\(Teil%201\)](http://www.zikg.lrz-muenchen.de/VDK/Congress%202005/congress05.HTM#universalia%20sunt%20in%20re%20%96%20Sammlungen%20als%20Kritische%20Masse%20f%FCr%20Kunstgeschichte%20und%20Museen%20(Teil%201))

Magyarul olvasható vitairat: http://www.arthist.mta.hu/index.php?page=news&hir_azonosito=22;

http://www.arthist.mta.hu/index.php?page=news&hir_azonosito=23 Utoljára letöltve: 2008. január 12. 18:50

⁹ A hozzászólások címei is igen beszédesek Lioga Schollmeyer: Takarítónő doktorátussal, avagy a kulturális javak ápolásáról; Brigitte Raschke: Munkanélküli humán értelmiségiek; Roland Kanz: Arccal a munkaerőpiacnak. A művészettörténet homályos kilátásairól a tanulmányok és a hivatás gyakorlása között.

¹⁰ MAROSI Ernő: Hogyan csináljunk művészettörténészt? A művészettörténész-képzés ma Magyarországon. in: *Új Művészet*. 1999. szeptember. 10. évfolyam 9. szám 48-52.

¹¹ SZŐKE Annamária: A bolognai folyamat és a művészettörténész-képzés átalakulása

Beszámoló és vitaindító előadás a Művészettörténet az új művészettörténet után című konferencián,

Iparművészeti Egyetem, 2004. november 26. Forrás: http://arthist.elte.hu/Bologna/04_11_26.htm#_ftnref22

¹² „Az is érdekes kérdés lenne[...] hány külön munkát kell vállalni havonta valakinek, vagy hány tanulmányt ír valaki havonta ingyen ,és hányat pénzért?”

alkalmazásba lévőkét sikerült megszólítanunk és válaszadásra ösztönöznünk. A részidőben és teljes munkaidőben foglalkoztatott csoportok mellett viszonylag alacsonyabb arányban van jelen az alkalmi munkából élő, valamint saját vállalkozásban dolgozó illetve GYES-GYED miatt inaktív státussal rendelkező művészettörténész. Figyelemre méltó, milyen kevés munkanélküli válaszadót sikerült találnunk. Előzetes feltevéseink szerint népesebb táborra számítottunk.

4. táblázat: Válaszadók száma és aránya foglalkoztatási státusuk szerint.

Foglalkoztatás típusa	Fő	%
Alkalmazott részmunkaidőben	22	13%
Alkalmazott teljes munkaidőben	85	52%
Alkalmi munkából, megbízásokból él (megbízási szerződés)	8	5%
Egyéb (Egyéb, éspedig:kulturális-művészeti tanácsadás)	2	1%
GYES-GYED (nincs munkahelye)	7	4%
GYES-GYED (van munkahelye)	12	7%
Hallgató, doktorandusz	11	7%
Munkanélküli	5	3%
Saját vállalkozásban dolgozik	12	7%
Összesen	164	100%

Munkanélküliség

Az előző gondolatok átvezetnek bennünket a munkanélküliség kérdésköréhez. Kíváncsiak voltunk, a vizsgált időszakban végzetek között milyen arányban fordulnak elő munkanélküliek. Ezzel szoros összefüggésben megkérdeztük, hogy a jelenleg munkával rendelkezők átéltek-e hosszabb-rövidebb ideig tartó állás nélkül töltött hónapokat esetleg éveket. Mennyire jellemző körükben a ciklikusan bekövetkező munkanélküliség, azaz többször munkanélkülivé válás veszélye mennyire fenyegeti a fiatal pályakezdő generációt.

Azt is mondhatnánk, hogy gyakorlatilag nem találtunk munkanélküli művészettörténészt, hiszen mindösszesen 5 fő jelezte vissza, hogy jelenleg nem rendelkezik munkahellyel. A korábban említettek fényében nem meglepő, hogy az aktív, dolgozó réteg felülreprezentált vizsgálatunkban. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ne lennének az említett időszakban végzetek között jelenleg is munkanélküliek. Mi sem támasztja jobban alá ezt az állítást, mint az, hogy az egyetem elvégzése óta a válaszadók 25%-a volt legalább egy alkalommal – hacsak rövid időre is – munkanélküli.

A munkanélküliségként eltöltött idő hosszára jellemző, hogy esetenként kevesebb mint fél éven belül sikerült az újból foglalkoztatásba kerülni, és csak ötödüknél tartott egy évet is meghaladóan a munka nélkül eltöltött időszak.

Első főállású munkahely néhány jellemzője

Manapság egyre inkább jellemző, hogy a szorgalmi időszak, tanítási szünetek ideje alatt sok diák vállal kisebb-nagyobb munkákat. A jól megválasztott diákmunka akár az első főállás felé is mutathat, előidézve a sokat emlegetett helyzetet, amikor már a diploma megszerzése előtt is állandó foglalkoztatottként vannak jelen a diákok a munkaerőpiacon. A rugalmasság, könnyebb foglalkoztathatóság (diákmunka) és az alacsonyabb bérköltség egyaránt hozzájárul a rendszer fennmaradásához. A válaszadóink közül is többen említették, hogy érdekes lenne a diplomával nem rendelkező, de régóta a szakmában dolgozó kollégák vizsgálata is.

Rövid kérdőívünkben az első főállásról is tudakozódtunk. Eredményeink szerint a megkérdezettek 80%-a rendelkezett már főállással a végzés óta és annak megtalálása átlagosan kevesebb mint három hónapig tartott. A diploma készhez vétele után egy hónapon belül 46%-uk állt munkába. Az első hónap végére kétharmaduk megtalálta első főállású munkahelyét. A negyedik hónapra már 80%-uk állandó, teljes munkaidejű állást vállalt, míg az első év végére már gyakorlatilag minden válaszadó (95%).

5. táblázat: Az első főállású munkahely megtalálásának ideje hónapokban.

Hónapok száma	Fő	%
0	61	46%
1	31	23%
2	6	5%
3	7	5%
4	3	2%
6	8	6%
7	2	2%
8	3	2%
12	6	5%
24	3	2%
30	1	1%
36	1	1%
42	1	1%
összesen	133	100%

Az általunk felvázolt idilli képhez hozzátartozik, hogy hozzávetőlegesen egyharmaduk az első év végére elveszíti állását. A válaszadók felénél egy évig tartott az első főállásban eltöltött idő.

A korábban említett foglalkoztatási nehézségek itt minden bizonnyal azért is nem jelentkeztek, hiszen nem tettünk különbséget az első főállás típusai között. Vagyis a szakmában való elhelyezkedés nehézségéről semmit sem árulnak el a válaszok. Leginkább talán azt mutatják, hogy a végzést követően nagyon rövid időn belül főállást, biztos jövedelmet adó állás után néztek válaszadóink.

Az első főállásban átlagosan eltöltött idő három év, ami elég magasnak mondható. Valószínűleg a biztos munkahely és megélhetés, valamint a munkanélküliségtől való félelem egyaránt szerepet játszott abban, hogy ritkábban változtattak állást a frissen kikerült diplomások.

A jelenlegi munkahelyig vezető út

6. táblázat: Az első főállások típusai a megkérdezettek körében.

1. főállás	Fő	%
Szakmai	70	49%
Hivatali	9	6%
Iskolai oktatás	11	8%
Galéria	26	18%
Egyesület	3	2%
Egyéb	24	17%
Összesen	143	100%

A fenti táblázat is jól mutatja, hogy a megkérdezettek, bár gyorsan állást találtak, jelentős részük (45%) nem, vagy csak kevésbé szakmai munkát¹³ végzett. Néhányan általános iskolai vagy középiskolai oktatásban helyezkedtek el, többen galériákban vállaltak munkát vagy nonprofit egyesületekben, esetleg más egyéb állásokban kezdték meg első főállásukat.

A fiatal művészettörténészeket arra kértük, hogy néhány kategória alapján adják meg eddigi munkahelyeiket. Azokban az esetekben, ahol úgy érezték további megjegyzést kell tenniük, mert a kategória alkalmazása önmagában elferdítené a valóságot, ott további információval vagy konkrét munkahelyek megjelölésével segítették a munkánkat. Ennek

¹³ Szakmai munka alatt elsősorban a múzeumi, hivatali és felsőoktatási állásokat tekintettük

eredményeképpen a fentebb is alkalmazott kategória rendszert figyelembe véve vizsgáltuk meg, hogy a második illetve többedik munkahely szintén szakmai körből került ki, vagy esetleg elvándorlásról beszélhetünk. Első körben az első és a jelenlegi munkahely kategóriáinak egybevetésekor azt figyeltük meg, hogy számos esetben megegyezik az első és a jelenlegi kategória. Viszont a jelenlegi szakmai/hivatali munkahely megléte az első szakmai/hivatali munkahely esetében sokkal valószínűbb, mint akkor, ha a válaszadó az általános iskolai, középiskolai vagy a galériás világból szeretne visszakerülni a szakmai illetve hivatali pályára.

Az is megfigyelhető, hogy az utak sok esetben a szakmai és a nem szakmai munkák egymást váltó sorozataként jelenik meg. Az sincs tehát szakmai szempontból biztonságban, aki éppen szakmai (múzeumi) vagy éppen hivatali állásban kezdett el dolgozni. Az aktuális lehetőségek és kívánalmak nem esnek minden alkalommal egybe.

7. táblázat: Az első és a jelenlegi munkahelyek osztályozása tudományos munka szempontjából

Jelenlegi munkahely	Első munkahely		Összesen
	nem tudományos	tudományos	
nem tudományos	51	8	59
tudományos	13	72	85
Összesen	64	80	144

Tudományos kategóriába olyan állásokat (muzeológus, gyűjteménykezelő, hivatalnok) soroltunk, amelyek a művészettörténészek hagyományos szakmai munkahelyeit jelentik¹⁴. Nem tudományos kategória esetében (alap-és középfokú oktatás, galéria munkatársa stb.) úgy gondoltuk, hogy kisebb részben vagy egyáltalán nem képviselnek tudományos tevékenységet és ezáltal a szűken vett szakmai területtől eltérő pályát jelentenek.

A táblázat interpretálása előtt fontos tudni, hogy erre az elemzett kérdésekre érvényesen válaszadók 60%-a első munkahelyén dolgozik jelenleg is. A végzés óta eltelt átlagos idő pedig 4 év.

Látható, hogy a 144 válaszadóból 123 fő, aki immobil volt a tudományosság szempontjából. Ez azt jelenti, hogy a vizsgált mintában a tudományos és a nem tudományos munka közötti mobilitás mindösszesen 15%-os. A strukturális mobilitás¹⁵, azaz szükségszerű

¹⁴ Hivatali dolgozók jelentős részét a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal tudományos munkát ellátó munkatársaiként tartottuk számon.

¹⁵ Strukturális mobilitás alatt a jelenlegi és az első munkahelyek közötti megoszlásbeli eltérés miatt szükségképpen mobilak arányát értjük.

mobilitás 5%-os. A kettő különbségéből megkapjuk, hogy mekkora volt a tudományos és nem tudományos állások közötti cserélődés aránya, ami 10%.

Tehát a tudományos és nem tudományos pályák közötti átjárás nagyon szűkre szabott. A szakma által említett zártságot ebben a kis mintában is jól megfigyelhetjük.

Művészettörténész diploma és a jelenlegi munkakör kapcsolata

A szakirányú végzettség és a munkahely kapcsolata után nézzük meg, a fiatal művészettörténészek által betöltött munkakör és a művészettörténész végzettség közötti viszonyt. Egyik kérdésünkben arról érdeklődtünk a diplomamunka, illetve doktori disszertáció témája mennyiben kapcsolódik jelenlegi munkájához, esetleg kutatási témájához.

8. táblázat: A szakdolgozat/doktori disszertáció témájának kapcsolata aktuális munkához/kutatási területhez.

Melyik egyetemen kapta művészettörténész diplomáját? Szakdolgozat/doktori disszertáció témája kapcsolata az aktuális munkához/kutatási területhez	ELTE		PPKE	
	Fő	%	Fő	%
egyáltalán nem	45	38%	16	42%
kisebb részben	32	27%	11	29%
nagyobb részben	21	18%	3	8%
teljes mértékben	19	16%	8	21%
összesen	117	100%	38	100%

A végzés helyétől függetlenül nagyobb arányban válaszolták, hogy a szakdolgozat illetve doktori disszertáció nincs kapcsolatban a jelenlegi kutatási témával. Elsőre meglepőnek tűnő eredmény mögött valószínűleg az húzódik, hogy ez leginkább a doktori tanulmányok idejére vagy azt közvetlenül megelőzően lehet igaz a megkérdezettekre. A hivatali vagy egyéb nem szakmai munka még kevesebb lehetőséget ad a szakdolgozati téma továbbgondolására, esetleg a korábban megkezdett kutatás folytatására.

9. táblázat: A jelenlegi munkakör és a művészettörténész végzettség megegyezése.

Művészettörténet diplomájában szereplő képesítésével megegyező a jelenlegi munkaköre, foglalkozása?	Válaszadók száma	Válaszadók megoszlása
egyáltalán nem	25	15%
kis részben	23	14%
nagyobbrészt	41	25%
teljes mértékben	68	41%
Összesen	167	100%

A válaszadók kevesebb mint egyharmadára igaz, hogy a diplomájában szereplő képesítéstől teljesen eltér jelenlegi munkaköre, foglalkozása. Valószínűleg, számunkra egy a valóságnál biztatóbb kép jelenik meg, és leginkább a válaszadói csoport összetételét illető megjegyzésünket erősíti csupán. A szakmai körökben mozgó és szakmai munkát végző válaszadóink nagyobb aránya eredménye mindez.

Kezdő bérek és jelenlegi fizetések

A kérdőív végén a válaszadók fizetése felől tudakozódtunk, mert szeretnénk volna képet kapni a pályakezdő művészettörténészek anyagi megbecsültségéről. A kérdés meglehetősen személyes volta ellenére csupán 12 fő tagadta meg a választ. A sok kategória és a hozzá képest alacsony elemszám miatt további bontást nem tartottunk indokoltnak. Nagyobb válaszadói létszám esetében értelme lett volna az egyes évfolyamokat külön is megtekinteni, illetve egyetem szerinti bontásban vizsgálni a kezdő fizetéseket. (A korai 1993-2000 közötti időszakban átlagosan 21%-os volt a válaszadói hajlandóság.) Annyi azonban így is látszik, hogy hozzávetőlegesen a diplomás minimálbérhez hasonló összeget kerestek a kezdő művészettörténészek. A jelenlegi fizetések jobban szóródnak és a magasabb kategóriákban is többen fordulnak elő, mint azt a kezdő fizetések esetében láttuk.

10. táblázat: A kezdő fizetések nagysága.

Kezdő fizetés nagysága	Fő	%
74 000 Ft és alatta	56	35%
75 000 - 99 000 Ft	33	21%
100 000 - 120 000 Ft	30	19%
121 000 - 140 000 Ft	12	8%
141 000 - 160 000 Ft	5	3%
161 000 - 180 000 Ft	4	3%
181 000 - 200 000 Ft	1	1%
201 000 - 220 000 Ft	1	1%
241 000 - 260 000 Ft	2	1%
281 000 - 300 000 Ft	2	1%
301 000 Ft és felette	2	1%
nem mondom meg	12	8%
Összesen	160	100

11. táblázat: A jelenlegi fizetések nagysága.

Jelenlegi fizetés nagysága	Fő	%
74 000 Ft és alatta	18	11%
75 000 - 99 000 Ft	21	13%
100 000 - 120 000 Ft	19	11%
121 000 - 140 000 Ft	17	10%
141 000 - 160 000 Ft	15	9%
161 000 - 180 000 Ft	13	8%
181 000 - 200 000 Ft	7	4%
201 000 - 220 000 Ft	12	7%
221 000 - 240 000 Ft	5	3%
241 000 - 260 000 Ft	3	2%
261 000 - 280 000 Ft	7	4%
281 000 - 300 000 Ft	6	4%
301 000 Ft és felette	10	6%
nem mondom meg	14	8%
Összesen	167	100%

Összegzés

Kutatásunk elődleges és talán legfontosabb eredménye, hogy a rendszerváltást követően diplomázott fiatal művészettörténész-generáció jelentős részét sikerült elérnie és néhány kérdésben tájékozódnia. A pályakezdés és a pályán maradás nehézségeire, a felvetett problémákra való figyelem felhívásnak szánjuk munkánkat.

Művészettörténész válaszadóink valamivel több mint felének (55%) sikerült a pályán elhelyezkedniük, sok esetben pedig igaz a szakma megtartó szerepe. Vagyis aki szakmai körben tud elhelyezkedni a végzést követően, a későbbiekben is nagyobb valószínűséggel marad szakmán belül. A korábbi elsősorban rendszerváltás előtti időben azonban lényegesen egyenesebb volt az út a szakmai pálya felé. A tömegképzés és a múzeumok, kutatóintézetek, hivatalok munkahelyeinek szűkössége és forráshiánya azonban lecsökkentette a bekerülők arányát és a bent maradók számára is nehéz helyzetet idézett elő. Mint a végzést követő munkahelyeknél tapasztaltuk, a szakmában maradók is sok esetben kikerülnek onnan néhány évre, majd ismét visszajutnak egy másik vonalon. Nincs az a védettség és biztonságérzet, mint korábban. Úgy fogalmazhatnánk, hogy senkinek a munkahelye vagy éppen szakmai karrierje nincs kiköveztve. Ez arra kényszeríti a szakmában lévőket, hogy rugalmasan reagáljanak a változásokra és erőteljesen kitartsanak szakmai karrierjük mellett. A korábbi biztos állások ma éppen olyan bizonytalanok, mint bármelyik egyéb szakmában. Fontos lenne a szakma megtartó erejének és a bent maradóknak a vizsgálata, hogy lássuk melyek azok a pontok, ahol segíteni lehet a fiatal művészettörténészeket.

Azt láttuk ugyanis, hogy az első munkahely, ha biztonságot, vagy véglegességet nem is jelent, mindenképpen nagyobb súllyal esik latba, mint egy nem szakmai munkahelyen való elhelyezkedés.

Ez abba az irányba mutat, hogy fontos lenne a tehetséges fiatalok egy részét a végzést követő néhány évben a szakmában tartani és ezzel is esélyt biztosítani számukra a szakmai életben történő megmérettetésre. E rövid szakmai „próbaidő” alatt kiderülhet, hogy valóban azt a szakmát választotta-e, amit szeretett volna és a szakma számára is a legjobbak közül biztosít utánpótlást. Ezzel pedig a többek által említett generációváltás is gördülékenyebbé válhatna.

Felhasznált irodalom

BEKE László - SZILÁGYI SZ. Gábor: Kérdőív a művészettörténész szakma rendszerváltást követő helyzetének felméréséhez

Forrás: <http://arthist.elte.hu/Bologna/Kerdoiv.htm>

Utoljára letöltve: 2008. január 12. 18:37

H. NAGY Anna (szerk.) Eötvös Loránd Tudományegyetem Doktori Almanach 1993-2003

Argumentum. Budapest. 2003.

Forrás: <http://www.elte.hu/file/almanach.pdf>

Utoljára eltöltve: 2008. január 12. 18:16

XXVIII. Deutscher Kunsthistorikertag (Universität Bonn, 2005. március 17.) in:

Kunstchronik 2005/2. pp. 49-87.

A konferenciáról: [http://www.zikg.lrz-](http://www.zikg.lrz-muenchen.de/VDK/Congress%202005/congress05.HTM#universalia%20sunt%20in%20re%20%96%20Sammlungen%20als%20Kritische%20Masse%20f%FCr%20Kunstgeschichte%20und%20Museen%20(Teil%201))

[muenchen.de/VDK/Congress%202005/congress05.HTM#universalia%20sunt%20in%20re%20%96%20Sammlungen%20als%20Kritische%20Masse%20f%FCr%20Kunstgeschichte%20und%20Museen%20\(Teil%201\)](http://www.zikg.lrz-muenchen.de/VDK/Congress%202005/congress05.HTM#universalia%20sunt%20in%20re%20%96%20Sammlungen%20als%20Kritische%20Masse%20f%FCr%20Kunstgeschichte%20und%20Museen%20(Teil%201))

Magyarul olvasható vitairat:

http://www.arthist.mta.hu/index.php?page=news&hir_azonosito=22

http://www.arthist.mta.hu/index.php?page=news&hir_azonosito=23

Utoljára letöltve: 2008. január 12. 18:50

MAROSI Ernő: A magyar művészettörténet-tudomány helyzete. = Henszlmann-Lapok, No. 5. 1996. 14–19.

MAROSI Ernő: Hogyan csináljunk művészettörténészt? A művészettörténész-képzés ma Magyarországon. = Új Művészet. 1999. szeptember. 10. évfolyam 9. szám 48-52.

MAROSI Ernő: Művészettörténet-Oktatás Az ELTE Bölcsész Karán (1975)

Forrás: <http://arthist.elte.hu/History/Marosi1975.htm>

Utoljára letöltve: 2008. január 29. 18:06

Művészettörténet az új művészettörténet után Tudományos konferencia.

Magyar Iparművészeti Egyetem, 2004. november 26–27.

témaköreit lásd: <http://arthist.elte.hu/AKTUALIS/2004osz/Muveszettort.htm>

Utoljára letöltve: 2008. január 12. 19:05

SZILÁGYI SZ. Gábor: Kutatási terv. Forrás:

<http://arthist.elte.hu/Bologna/MTAkutatasiterv.htm>

Utoljára letöltve: 2008. január 12. 18:39

SZŐKE Annamária: A bolognai folyamat és a művészettörténész-képzés átalakulása

Beszámoló és vitaindító előadás a Művészettörténet az új művészettörténet után

című konferencián, Iparművészeti Egyetem, 2004. november 26.

Forrás: http://arthist.elte.hu/Bologna/04_11_26.htm#_ftnref22

RÉVÉSZ Emese - SZAKÁCS Béla Zsolt: Bologna-sokk. = Műértő, 2005. október 7. 1.o.

Melléklet

A válaszadók százalékos megoszlása nemek és egyetem szerint:

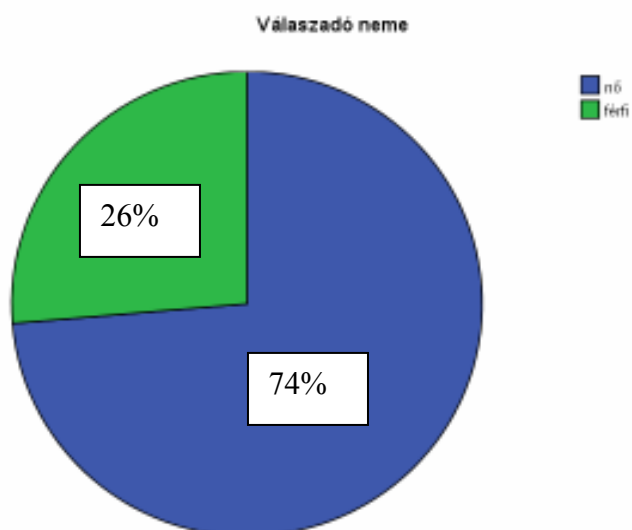
Válaszó neme	Melyik egyetemen kapta művészettörténész diplomáját?		Összesen
	ELTE	PPKE	
nő	54%	20%	74%
férfi	21%	5%	26%
Összesen	75%	25%	100%

Végzettek és a válaszadók aránya egyetemenként:

Végzés éve	ELTE	Válaszolt	
	Végzett	Fő	Megoszlás évfolyamok szerint
1993	17	0	0%
1994	23	5	22%
1995	14	5	36%
1996	11	5	45%
1997	20	5	25%
1998	19	6	32%
1999	9	1	11%
2000	30	1	3%
2001	22	5	23%
2002	37	13	35%
2003	26	5	19%
2004	37	20	54%
2005	26	14	54%
2006	25	11	44%
2007	21	16	76%
Összesen	337	112	33%

Végzés éve	PPKE	Válaszolt	
	Végzett	Fő	Megoszlás évfolyamok szerint
2001	3	2	67%
2002	6	1	17%
2003	8	4	50%
2004	18	6	33%
2005	28	13	46%
2006	16	9	56%
2007	6	4	67%
Összesen	85	39	46%

Válaszadók nemek szerinti bontásban:

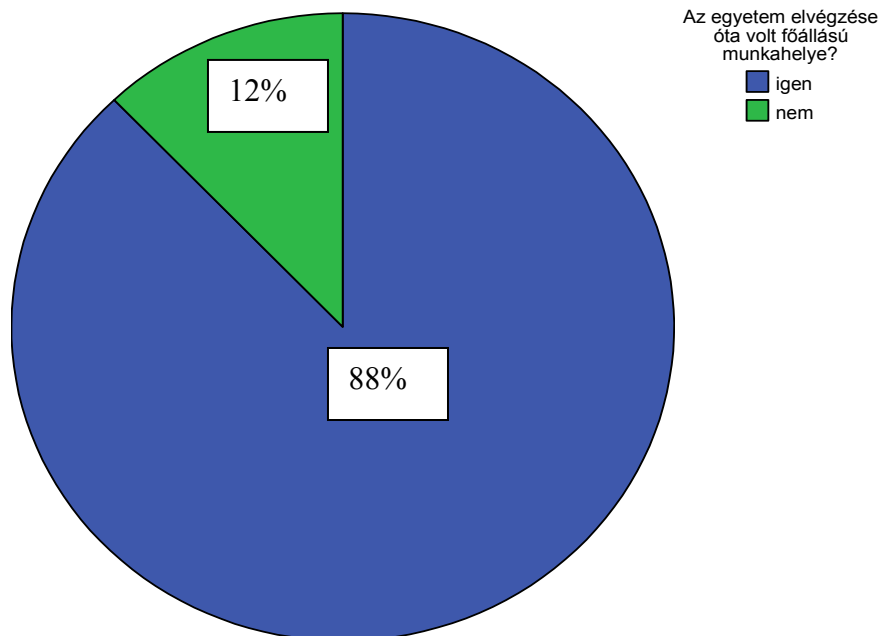
Válaszadók szakok szerinti megoszlása:

Szak	Fő
angol	10
cseh	1
egy szakos	49
esztétika	6
filozófia	2
fizika	1
francia	8
hebraisztika	1
hittanár	1
iranisztika	1
kommunikáció	9
könyvtár	1
kulturális menedzser	3
latin	3
lengyel	1
magyar	21
medievisztika	2
muzeológia	1
múzeumkurátor	1
művészettörténet tanár	2
néderlandisztika	1
német	7
néprajz	2
olasz	4
régészet	4
spanyol	1
szociológia	2
tájépítész-mérnök	1
teológia	1
történelem	25
Összesen	173

Jelenlegi munkához továbbképzésben résztvevők száma és aránya:

	Válaszadók száma	Megoszlás
igen	13	9%
nem	139	91%
Összesen	152	100%

Egyetem elvégzése óta főállású munkahellyel rendelkező aránya:

Az egyetem elvégzése óta betöltött főállású munkahelyek:

Munkahely	Fő	Megoszlás
1	94	64%
2	34	23%
3	15	10%
4	1	1%
6	1	1%
20	1	1%
Összesen	146	100%

Doktori képzésre jelentkezők száma nemek szerinti bontásban:

	nő	férfi	Összesen
igen	41	24	65
nem	79	19	98
Összesen	120	43	163

Válaszadók településtípus szerinti megoszlása:

	Válaszadók száma	Megoszlás
Főváros	121	73%
Megyei jogú város	11	7%
Város	24	15%
Község	9	5%
Összesen	165	100%